

fundantur. Sed hoc jam ad memoriam pertinet.

307 Et quidem magnum à memoria adju-
mentum ad scientias comparandas haberi, so-
lus ille negabit, qui nos tantum scire, quod
memoria retinemus, ignoret. Plures qui in re-
publica litteraria magnum sibi nomen fecerunt,
memoriæ magis, quàm mentis viribus excelluis-
se, ab eorum scriptis luculenter apparet. Non
is ego sum, qui memoriæ artem tradere velim.
Simonides id se invenisse profitebatur, apud
Tullium (2. de Orat. c. 86) ex eo, quod post
collapsum conclave, in quo cum Scopa, aliis-
que coenabat, atque interitum fortuito, in col-
loquium extra triclinium evocatus vitasset, ca-
davera oppressorum ex ordine, quo accumbe-
bant, recognoscens, indicavit. Sanè plurimum
juvare memoriam puncta quædam figere, quæ
tamquam simbola sint rerum in memoriam re-
vocandarum, experimento quisque in semetip-
so comprobare potest. Ad ea tamen, quæ scien-
tias comparandas spectant, nulla alia certior est
via, quàm sæpius repetere, quæ memoriæ com-
missa fuerint; ceteroqui fructus omnis præte-
riti laboris evanescet. Hoc sensu intelligi oportere
ciceronianum illud, *memoria excolleudo
augetur*, vel experientia vel metaphysica,
quam jam aggressuri sumus, nos docebit.

INSTITUTIONES
METAPHYSICÆ.

~~Quædam similitudines~~
~~Quædam similitudines~~
~~Quædam similitudines~~
~~Quædam similitudines~~

METAPHYSICÆ PROLEGOMENA.

Metaphysicæ nomen casus quidam invexit. Aristotelis opera ad longum tempus sub terra jacuerunt testæ figulinæ commissa. Inde postea extracta, ab humiditate corrosa, ac variis lacunis deturpata inventa sunt. Quibus plagis ut mederentur, meliori quo possent modo, medicam manum adhibuerunt, primum Apellico Tejus, deinde Tyrannio grammaticus, et Andronicus Rodius: Plura ex his ad certam classem redigi poterant, alia non item: quumque melius aliquid non occurreret, hujusmodi libros post opera physica relegarunt, eisquæ titulum *post Physica* indiderunt; id enim τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ græcè sonat, quod deindè latino more in *Metaphysica* translatum est. Hinc nobilissima scientia, quæ et Physica sublimior dici posset, nomen atque originem ducit.

Ejus partes sunt *Ontologia*, que entis generatim, atque ejusdem affectionum speculationem complectitur: *Cosmologia* rerum mundanarum qualitates intelligibiles contemplatur: *Psycologia*, seu *Pneumatologia*, quæ *Anima* à Peripateticis recentioribus audiebat, spiritus ac rerum immaterialium tractationem continet: ac demùm *Theologia* naturalis, ea, quæ de Deo lumine rationis assequi possunt, dilucidat.

INSTITUTIONUM METAPHYSICARUM.

DISQUISITIO PRÆLIMINARIS.

Quodnam sit humanarum cognitionum principium.

Præsens investigatio ad nullam ex partibus metaphysicæ commodè referri potest, quum ejus naturæ sit, quæ et ordine præcedere debeat, neque unam citiùs quam aliam directè respiciat. Quamobrem eandem præmittere placuit, quasi quoddam præliminare ad scientiam metaphysicam: qua stabilita statim ad Ontologiam gradum faciemus.

§. I.

Principium contradictionis.

Principium contradictionis appellant metaphysici effatum illud: *idem non potest simul esse, et non esse*, eo quod, qui pugnantia loquitur, in contradictionem incurrit, sivè asserit idem esse simul et non esse. Huic affinia sunt et illa axiomata satis trita in scholis: "Quodlibet vel est, vel non est: de eodem et secundum idem non possunt simul verificari affirmatio et negatio." Aristoteles, atque ab eo denominata Peripateticorum schola; primum humanæ cognitionis principium axioma illud contradictionis statuit, asserens scientiarum omnium edificium in illo principio tamquam fun-

damento inniti. Cartesio placuit enthymema illud, *ego cogito, ergo sum*, velut initium scientiarum ponere; ita ut à demonstratione propriæ existentia proficisci debeat, qui litterarium curriculum metiri exoptat. Ipsius verò asseclæ effatum hoc: "quidquid in idea clara cujusvis rei perspicuum est, id de ea potest affirmari," veluti basem omnium veritatum statuerunt.

2. Ut rem meliore in lumine collocemus, animadvertendum est, primi principii nomine non illud esse intelligendum, quod primum menti obversatur, aut ex quo cetera demonstrantur directæ ratiocinatione. Quis enim definire potest, quænam veritas prima menti sistitur, quum lumen rationis assequimur, aut qua demonstratione prima principia demonstrari possunt, quæ sunt medium aliarum demonstrationum. Id tantum inquirimus, quodnam sit illud principium, quo negato, cetera axiomata ruant; aut eodem admissio, si reliqua pervaciter negentur ab illo possint demonstratione apogogica (Log. 213) stabiliri? En quæstionis sensum: en sententiam, quam amplectimur.

3. Positio 1. *Principium contradictionis sensu modo explicato est primum humanarum cognitionum principium.* Probat. Principium contradictionis est axioma per se notum, ita ut sua perspicuitate omnibus manifestum sit; ejusque veritate nutante, reliquorum principiorum veritas corruiat; eadem stabilita, ab ipso fulciuntur cetera: at iste sensus est præsentis disquisitionis: ergo principium contradictionis est primum cognitionis humanæ principium. Et

quidem quod omnibus ratione utentibus ejus veritas perspicua sit, nemo sanæ mentis negabit: secundam partem majoris propositionis sic probō: quæcumque axiomata in medium adducantur, ex. gr. *Quodlibet dum est, est: quidquid in idea clara, et distincta alicujus rei elucet, de ipsa est affirmandum* etc. à principio contradictionis stabiliuntur, atque ipso negato corruunt. Nam si quodlibet potest esse simul et non esse, potest dum est, simul non esse, quo posito, ruit primum axioma, atque adeo etiam veritas enthymematis cartesiani *ego cogito, ergo sum*, quum posset cogitare, et simul non cogitare: effatum pariter cartesianorum posset esse simul verum et falsum: illa autem, et quæcumque alia axiomata per deductionem ad impossibile demonstrari possunt, admissio principio contradictionis, ut periculum facienti constabit.

4. Opponunt primò. Plura sunt axiomata, quæ nobis perspicua sunt sine recursum ad principium contradictionis: ergo illud non potest esse primum nostrarum cognitionum principium. R. *conc. ant. neg. cons.* Neque enim asserimus ab hoc axiomate pendere cognitionis humanæ perspicuitatem: sed tantum ex ejus veritate reliqua posse firmari, si quis pervacaciter eadem negaverit; atque ipsum à nullo posse confirmari, negata ejus veritate.

5. Oppon. 2. Ab hoc axiomate, *quidquid in idea rei clarè relucet, de ea potest affirmari*, demonstrari potest principium contradictionis: ergo illud primum est humanæ cognitionis prin-

cipium. Prob. ant. Hic syllogismus rectè concludit: *quidquid perspicuum est, verum est: at perspicuum est non posse rem simul esse, et non esse: ergo hoc axioma verum est: ergo ab idearum perspicuitate demonstratur principium contradictionis.* R. *neg. ant. et dist. ant. prob.* rectè concludit, stabilita prius veritate principii contradictionis, *conc. ant.* ipsa non admissa, *neg. ant.* Qui enim principium rejecerit, omnes propositiones negabit prædictæ demonstrationis. Quamvis enim perspicuum sit, quum simul possit non esse, eodem jure dici potest verum non esse.

6. Insistunt: certi sumus de veritate principii contradictionis; quia nobis perspicuum est, *quodlibet non posse simul esse, et non esse* (Log. art. 144): ergo veritas hujus axiomatis ab altero demonstratur, *quidquid perspicuum est, verum est.* R. *dist. ant.* certi sumus etc., quia nobis perspicuum est perspicuitate ab ipsis terminis principii proveniente, *conc.* perspicuitate, quam hauriamus à reflexione in illud axioma, *neg. ant.* Ad modum scholæ sic etiam distingui posset *ant.* certi sumus exercitè de veritate, *conc.* certi sumus reflexè, *neg. ant.* Hujusmodi ambiguae significationes terminorum perennes fontes sunt *paralogismorum* in questionibus, ac dissidiis litterariis. Omnia axiomata à perspicuitate nativa terminorum, sive ab evidenti convenientia subjecti et prædicati nobis certitudinem pariunt, quin opus sit reflectere ad effatum illud, *quidquid perspicuum est, verum est*; quod evincere nititur argu-

mentum. Et quidem nisi staret veritas istius effati, neque principii contradictionis veritas subsisteret: quemadmodum si hujus nutaret, et alterius etiam corrueret; quod vinculum quoddam inter prima principia intercedere tantum convincit, non tamen alterum per alterum demonstrari, ut jam supra ostensum est.

7 Oppon. 3. Non omnia axiomata reducuntur ad principium contradictionis: sed in hoc fundamento nititur assertio positionis: ergo etc. *Prob. maj.* hoc effatum, *totum est majus sua parte*, ad principium contradictionis reduci nequit: ergo etc. *R. neg. maj. et ant. prob.* En quomodo reducatur illud axioma ad contradictionem, si quis præfractè illud negaverit. Totum quod non esset majus sua parte, esset totum ut supponitur; ac simul totum non esset, quippe sui parti æquale; ergo simul esset, et non esset totum.

8 Inst. Axioma, *totum est majus sua parte*, est propositio affirmativa, principium verò contradictionis negativa: enimverò propositio affirmativa per negantem demonstrari non potest (Log. 186): ergo à principio contradictionis nulla est deductio illius axiomatis. *R. dist. min.* Propositio affirmativa per negantem demonstrari non potest apogogicè sive indirectè, *neg. min.* demonstratione ostensiva, *conc. min.* Vide dicta *Dissert. 3, Log. art. 214.*

9 Inst. iterum. *Totum est majus sua parte*, propositio simplex est, principium contradictionis composita: at simplex priùs est composito: ergo prima ab altera demonstrari non potest.

R. dist. min. simplex propositio prior est composita in ordine propositionis, *conc. min.* in ordine ad demonstrationem, *neg. min.* In præsentī assertione illud tantum intendimus, à principio contradictionis ceterorum veritatem pendere, ipsum verò à nullo alio deduci. Hæc tamen dependentia non ita est accipienda, ut omnem humanam cognitionem ab illa principii contradictionis incipere dicamus. Nam cognitiones abstractæ, atque universales, quales sunt axiomatum, ac principiorum, posteriores sunt singularibus, à quibus abstrahendo originem ducunt. Quo sensu tantum dici possit primum cognitionis humanæ principium, habes ex *art. 2, 4. etc.*

§. II.

De principio rationis sufficientis.

10 Nihil in rerum natura fieri sine ratione sufficiente, cur potius res sit, quam non sit, adeò omnibus persuasum est, ut nec cogitantes, dum aliquid insolitum evenisse audimus, illius causam, sive rationem sufficientem inquiramus solliciti; nec quiescamus, donec aut causam inveniamus, aut saltem arcanam esse comprehenderimus. Principium igitur, *nihil fieri sine ratione sufficiente*, antiquum est; applicatio vero hujus principii ad peculiare quoddam systema Leybnitio debetur, ut suum *Mundum optimum* conderet, de quo infra occurret nobis sermo.

11 Fato nescio quo rei litterariæ in hac eges-

tate temporis placuit nonnullis philosophis novas quæstiones excitare, quæ dissidia sunt terendo temporis magis apta, quam ad profectum in litteris obtinendum. Ipsimet Cartesio, qui omnem lapidem movit, ut vel vocabula peripateticorum antiquaret, *ratio sufficiens* idem fuit ac rerum causa. "Nulla, inquit, res existit, de qua non possit quæri, quanam sit causa, cur existat. Hoc enim de ipso Deo quæri potest, non quod indigeat ulla causa ut existat, sed quia ipsa ejus naturæ immensitas est causa, propter quam nulla causa indiget ad existendum." En quomodo cum principio rationis sufficientis antiquum scholæ effatum, *nihil fit sine causa*, conciliari optimè possit. Quam enim rationem afferunt nonnulli in Deo causam suæ existentiae non dari, rationem sufficientem dari, ut evertant illud principium; explicatione à Cartesio nuper allata explosa omninò est, ac res explicata. *Ratio igitur sufficiens*, propter quam res sunt potius quam non sunt, nihil aliud est quam *causa rerum*, sive illud propter quod concipimus res esse, quod proculdubio nihil aliud est, quam ipsarum causa.

12. Quod ut clarius intelligatur, triplex genus *rationis sufficientis* juvat distinguere. Primum est ratio sufficiens *possibilitatis*; nimirum id, per quod res est possibilis, sive ut alii explicant, per quod intelligitur, quod res possit existere. Secundum est *actualitatis*, sive ratio, cur res existat potius, quam non existat. Tertium deniquè est ratio sufficiens *cognitionis*, videlicet id, per quod concipimus rem cognosci.

Remotis igitur altercationibus, sequentem propositionem statuimus, velut axioma generale in physicis, ac metaphysicis, ex quo veritates contingentes possunt demonstrari; unde non injuria alterum humanæ cognitionis principium dici potest.

13. Axioma. "Nihil est in universitate rerum sine ratione sufficiente," sive ut amicus ille Jobi dicebat: "nihil in terra sine causa fit (Job. 5, v. 6)." Nam quæcumque demùm res existere, quoquo modo supponatur, ponenda etiam est ratio, cur potius existat, quam non existat: ceteroquin eodem jure affirmari posset de ipsa, quod existat, quam quod non existat quod cum principio contradictionis pugnat. Enimverò ratio, propter quam affirmamus quod aliquid sit potius, quam non sit, est ipsamet ratio sufficiens, per quam res existit; adeoque perspicuum est, atque inter axiomata collocandum, "nihil esse sine ratione sufficiente."

14. Corol. 1. Ratione sufficiente cujuscumque rei existente, et ipsam rem existere necesse est. Si enim ponas rem tunc non existere; unum verum erit, quod sufficiens existentiae sit ratio ut asseritur; et quod sufficiens eadem non sit, quum rei existentia non determinet (10). Neque dixeris: Deum esse rationem sufficientem existentiae creaturarum qui ab æterno existens nullam in æternitate creaturam produxit; imò etiam in tempore omnia succedunt, neque simul producuntur. Nam Deus est ratio sufficiens existentiae creaturarum pro tempore illo, quo divina voluntas decernit illas creare; ceteroqui

res contingentes essent necessariae, quum ipsarum ratio sufficiens necessaria sit. Quamobrem quum Deus sibi ratio sufficiens suae existentiae sit, necessario existit: creaturae vero habentes in divina voluntate rationem sufficientem suae existentiae tum existent, quum veniet eas producendi tempus ab aeterno decretum.

15 Corol. 2. Quidquid rationem habet sufficientem, eam vel in semetipso, vel in alio ente à se distincto habere debet. Prima ratio sufficiens *interna*, altera *externa* dicitur; eo quod in alio ente sita sit. Hinc ad veritates contingentes demonstrandas principium rationis sufficientis validissimum est argumentum; atque inter prima principia collocandum. Nam dum alicujus propositionis veritas inquiritur, id demum est subjectum disquisitionis, utrum adsit ratio sufficiens objecti in propositione asserti; qua existente, et ipsum poni necesse est (14). Quod si probetur nullam adesse rationem sufficientem, eo ipso falsitas asserti demonstratur, quum nihil esse possit sine ratione sufficiente (13).

16 Corol. 3. Neque idcirco negandum est omne id, cujus rationem sufficientem non assequimur: plura enim sunt, quae nos latent, sive quorum rationem sufficientem non cognoscimus. Id tamen, cujus ratio sufficiens manifestè dari constat, asserere: cujus evidentè non dari, assequimur; tuto negare possumus. Hinc plures veritates etiam necessarias in scientiis ope principii hujus demonstrare licet, quod non uno in loco ostendemus.

DISSERTATIO I.

DE ONTOLOGIA.

CAPUT PRIMUM.

NOTIONES GENERALES ENTIS.

§. I.

Ens, essentia, et existentia.

17 *Ens* dicitur omne id, quod existit, aut existere potest; sive quod contradictionem non involvit. Si in natura rerum sit, vocatur *ens actuale*; si inter ea, quae tantum existere possunt numeretur, erit *ens potentiale*, aut *possibile*. *Ens fictum rationis*, aut *chimæricum* illum appellant, quod inter delirantis phantasiae commenta locum tantum habere potest, ut mulier formosa supernè desinens in atrum piscem. Et hoc quidem est *ens rationis sine fundamento in re*, ut ajunt Scholæ: alia autem sunt *entia rationis*, quae cum *fundamento in re* dicuntur, ut sunt genus, species etc. quae licet in rebus non existant, ipsæmet res præbent intellectui fundamentum illas ita concipiendi (Log. 20).

18 Aliud etiam est *ens positivum*, quod veram habet existentiam, aliud *negativum*, quod existere non potest, idque etiam *non ens* dici-